

Editorial

Představujeme monotematické číslo

Nedořešený hlavolam: Sociální pedagogika a/versus Sociální práce

Jaký je vztah sociální pedagogiky a sociální práce? Občas se zdá, jako by spolu soupeřily, jindy docela dobře spolupracují, jindy nám může připadat, že se jedná o jednu minci s pověstnými dvěma stranami. Skutečností je, že jejich původ a pojetí má svá geografická specifika, která se navíc s postupem času protínala, křížila, zapomínala na své původní motivace a nové si volila. Tento složitý původ a vývoj často překrývá podstatnou věc. Sociální pedagogika a sociální práce vznikly jako profese praktické činnosti a posléze jako profese vyztužené teoretickým studiem v době, kdy bylo potřeba kompenzovat jednostrannosti vývoje moderní společnosti. Cílem tohoto monotematického čísla je pokusit se alespoň částečně tento hlavolam vztahu zpřehlednit. Protože vznik moderní společnosti nebyl událostí a procesem, který by se odehrával v prostoru jednoho jasně vymezeného geografického státu, nemůže žádná národní tradice považovat svoje pojetí vztahu mezi sociální prací a sociální pedagogikou za všeobecně platné a jediné správné. Proto také nezůstáváme pouze v našem malém česko-slovenském prostoru. Oslovili jsme významné autory ze zahraničí a je nám velkou ctí, že texty některých z nich Vám můžeme představit v tomto čísle. Stejně tak oceňujeme, že se někteří z českých autorů (ať už oslovených či k tématu se samostatně přihlásivších) snažili vyjít z mezinárodní perspektivy. Tak přinášíme čtenářům alespoň částečně transnacionální náhled na tuto problematiku. Abychom snahu o přesáhnutí lokálních omezení podpořili, rozhodli jsme se společně s redakční radou, že v tomto čísle budou příspěvky v rubrice Studie publikovány v anglickém jazyce (s jednou výjimkou, která zde reprezentuje varia – k tomu viz níže).

Aktuální číslo je otevřeno zvanou studií ze zahraničí. Je naší milou ctí, že zde můžeme přinést studii **Social Pedagogy and Social Work: Analysis of the Relationships from the Socio-pedagogical Perspective** (Sociální pedagogika a sociální práce: Analýza vztahů ze sociálně-pedagogického hlediska). V ní její autorka Ewa Marynowicz-Hetka představuje netradiční pojetí vztahu mezi sociální pedagogikou a sociální prací. Sociální pedagogiku interpretuje na základě širokého pojetí. Vedle mnoha dalších vychází i z filozofické představy Johna Deweyho, jenž pojímal socializaci, výchovu a sociální práci jako „utváření společné zkušenosti“. Takto pojatá sociální pedagogika není úzce pedagogickou disciplínou, nesoustředí se úzce na vzdělávání a výchovu. Je prostředím, v němž mohou být analyzovány problémy sociální reality, a sociální práci tak může poskytnout meta-teorii pro analýzu jejích aktivit, metod a cílových skupin. Jak ještě uvidíme níže, tento pohled sice může být pro českého čtenáře šokující, ale má své hluboké racionální odůvodnění.

Další předkládanou studií je opět zvaná studie zahraničních autorů Klause Kreimera a Leny Altmayer **The Relationship Between Social Work and Social Pedagogy – Similarities in Theory and Profession from the German Point of View** (Vztah mezi sociální pedagogikou a sociální prací – teoretické a profesní podobnosti z německé perspektivy). Příspěvek se soustředí na relativně nový přístup v sociální práci, tzv. případovou rekonstruktivní sociální práci (case-reconstructive social work). Tento přístup je podle autorů ve Spolkové republice Německo reflektován pouze rudimentárně, nedostatečně, ale z celého textu vyplývá, že jej autoři považují za velice přínosný a perspektivní. Je postavený na třech dimenzích, ve kterých je s klientem pracováno: na dimenzi somato-psycho-sociální jednoty (somato-psycho-social integrity), dimenzi účinně aplikovaného práva (law and justice based on applicable laws) a na dimenzi metodicky zřejmé aplikaci poznatkové a senzuální percepce (methodically explicit verification of applicability in notional and sensual perception). Popis práce s klientem v jednotlivých dimenzích vrcholí v závěrečné části, kde je vyjádřen cíl, kterým je pomoci klientovi vyrovnávat se s riziky tím, že postaví svoji autonomii na realisticky zvolených cílech. Styl a hloubka tohoto přístupu naznačují, že v něm hraje významnou roli to, co bylo dříve vyhrazeno především sociální pedagogice. I tento příspěvek naznačuje, že sociální pedagogika a sociální práce měly a mají mnohem více společného, než se mohlo ještě před padesáti lety zdát.

Autoři následující statě – Jitka Navrátilová a Pavel Navrátil – se ve své studii **Educational Discourses in Social Work** (Vzdělávací diskurzy v sociální práci) zabývají především tématem identity sociální práce a v souvislosti s tím i vztahem této disciplíny k sociální pedagogice. Na základě odborné literatury konstatují, že určit identitu není jednoduché, protože se sociální práce ukazuje být multiparadigmatickou, diskurzivně otevřenou disciplínou. Vyčleňují čtyři nejvýznamnější diskurzy: sociálně-pedagogický (zde je onen průnik se sociální pedagogikou), vědecký, kompetenční (míněno jako důraz na kompetence k vyřešení problému) a reflexivní diskurz, a na základě jejich rozboru stanovují identitu oboru v rámci daných diskurzů. Závěry pak shrnují v přehledné tabulce na konci textu. Z této tabulky se zdá, jako by jednotlivé diskurzy prezentovaly spíše jednotlivé důrazy než samostatná pojetí sociální práce. Podíváme-li se jen na kolonku „klíčové hodnoty“: důkaz (vědecký diskurz), kompetence vyřešit problém (kompetenční), reflexe, která vede k porozumění klientovi (reflexivní), zmocnění/rozvoj (sociálně pedagogický), pak si účinnou pomoc potřebným nedokážeme představit při absenci kterékoli z těchto hodnot. A to nás vede opět k otázce prolínání sociální pedagogiky a sociální práce, neboť především hodnoty reflexivní a sociálně pedagogické jsou samozřejmě součástí kurikula přípravy sociálních pedagogů, ostatně stejně jako důraz na vědeckou analýzu problému a na schopnost efektivně pomoci.

Jako čtvrtá je v čísle zařazena studie **The Relationship of Social Pedagogy and Social Work** (Ke vztahu sociální pedagogiky a sociální práce). Její autoři Blahoslav Kraus a Stanislava Hoferková vycházejí z analýzy vývoje vztahu u nás i v zahraničí. Následně typizují tři vztahy mezi zmíněnými disciplínami: identifikační, diferenciační a konvergentní. Nakonec konstatují, že v obou disciplínách začíná převládat „trend k multiparadigmatičnosti“. Tento trend není náhodný, neboť se podle autorů ukazuje, že sociální práci od sociální pedagogiky striktně neoddělují ani metody práce, ani cílové skupiny. Obě disciplíny byly dříve oddělovány a odlišovány na základě zjednodušujících principů. Např. se věřilo, že sociální práce poskytuje primárně pomoc v materiální oblasti, zatímco sociální pedagogika v oblasti sociálně výchovné a vzdělávací. Autoři na konci svého textu upozorňují, že tendence k prolínání obou disciplín stále narůstá. Tento text tedy můžeme číst také tak, že se jak sociální práce, tak sociální pedagogika příliš soustředily na vzájemné odlišnosti, aby obhájily samostatnost své disciplíny a zapomínaly tak na předmět svého zájmu – člověka, kterému mají pomoci. Jinak řečeno nelze někomu materiálně pomoci bez sociálně výchovné rekonstrukce jeho vztahu k sobě samotnému a ke svému okolí. Materiální pomoc bez pomoci v oblasti sociální výchovy je neúčinná. Naštěstí se tento nesprávný trend zjednodušování obrátil opačným směrem.

Autory následující studie **Convergent and Divergent Aspects of Social Work and Social Pedagogy** (Konvergentní a divergentní prvky sociální práce a sociální pedagogiky) jsou Andrej Mátel a Andrea Preissová Krejčí. Jejich text se centruje kolem analýzy literárních zdrojů (především z české a slovenské oblasti), která se týká obou disciplín. Tuto analýzu profilovali prostřednictvím témat: charakter oboru, aktéři, objekty aktivity, povaha činnosti, prostor působení. Na základě analýzy současného stavu poskytují autoři popis divergentních a konvergentních prvků. V závěrečné diskusi představují dvě typologie vztahu mezi oběma disciplínami (od J. Schillinga a od P. Ondrejoviče). Přestože autoři shledávají tradičně zmiňované odlišnosti v podstatě obou disciplín (sociální pedagogika je teoretičtější a všeobecnější, sociální práce je praktičtější a více aplikovanou vědou), přece jenom konstatují, že je pro ně „důležitá intenzivní spolupráce“.

Poslední studií, která zapadá do tématu monočísla, je studie Heleny Skarupské **Selected Methods of Intervention Suitable for Work Social Educator with Children at Risk of Social Exclusion** (Vybrané metody intervence vhodné pro práci sociálního pedagoga s dětmi ohroženými sociálním vyloučením). Autorka si všímá narůstající palčivosti rozšiřování vyloučených oblastí a doporučuje, aby sociální pedagogové působící v těchto oblastech využívali některých metod práce sociálních pracovníků. Aby naznačila, co má na mysli, nejdříve se pro účely vymezení problému odkazuje ke konceptům „kultura chudoby“ (O. Lewis) a kritické rozvedení tohoto konceptu C. Murrayem. Na to navazuje výčtem a popisem tří intervenčních technik (přístup orientovaný na úkol, realitní terapie, antiopresivní přístup) a dvou širších strategií (případová sociální práce, sociálně ekologický model

práce), které by si měli sociální pedagogové osvojit a rozšířit tak své metody práce především ve vyloučených oblastech.

Na poslední studii navazuje **odborná reflexe studie**, kterou redakci poskytl Martin Stanoev. Ten si váží hlavního cíle zmíněné studie, ale upozorňuje na nebezpečí. To může nastat, kdybychom k hodnocení podstaty chudoby chtěli vycházet z Murrayho konceptu „kultury chudoby“. Ukazuje na příkladu důsledků uplatňování tohoto přístupu v době působení D. Drábka na Ministerstvu práce a sociálních věcí, jak může být tento koncept ekonomicky kontraproduktivní a sociálně nebezpečný.

Odbornou reflexí končí rubrika studie a s jejím koncem také přecházíme do českého jazyka¹. Tato nezvyklá volba byla odsouhlasena na zasedání redakční rady s tím, že se primárně nejedná o anglické číslo. Navíc zde přistupuje další – technická – skutečnost. V rámci tohoto čísla a tohoto tématu se redakce rozhodla uskutečnit nikoli rozhovor s významnou osobností na dané téma, ale uspořádat kulatý stůl, kde se sejde více odborníků a jenž bude zachycen audio-vizuálně. Tento posun je zamýšlen jako budoucí precedent, v němž by redakce chtěla pokračovat i u dalších témat a čísel a proměnit primárně čtené médium na moderní multimediální prostor, a tak držet krok s nejnovějšími trendy ve vývoji odborných časopisů.

Kulatý stůl se samozřejmě věnoval tématu *Nedořešený hlavolam: Sociální pedagogika a/versus sociální práce*. Uskutečnil se 16. února v příjemné atmosféře nové knihovny Pedagogické fakulty MU, kde se sešli dva zástupci akademické obce a dva zástupci praktické sféry. Každý z těchto zástupců byl buď reprezentantem sociální pedagogiky, nebo sociální práce. Za sociální práci byli účastníci doc. Pavel Navrátil a Mgr. Ladislav Ptáček, za sociální pedagogiku Dr. Lenka Gulová a Mgr. Dagmar Gasnářková. Celá debata probíhala ve vstřícné a uvolněné atmosféře, dokonce i během diskuse nad současným návrhem Zákona o sociálních pracovnících, který patřil k jedinému kontroverznějšímu místu celé debaty. Přes mírně očekávanou neshodu i zde, doufejme, došlo k pochopení záměrů a obav obou stran. Celá tato partie byla uzavřena bonmotem „Komora (míněna Profesní komora sociálních pracovníků) je pomoc, nikoli hrozba“. Druhá část celé diskuse se nakonec ukázala možná ještě zajímavější než první. V ní se účastníci pokusili identifikovat, co charakterizuje dnešní svět, jak tyto charakteristiky proměňují sociální rizika a jakou výzvu tato nová rizika znamenají pro sociální pedagogiku a sociální práci. Diskutující nakonec narazili i na myšlenku, která by v rámci obou oborů měla být náležitě rozpracována, na myšlenku, že se nemění jen podoba sociálních rizik a s nimi i rizikové skupiny. Náš dnešní problém totiž vězí také v tradičních výkladových rámcích. Nemůžeme účinně pomoci potřebným, pokud chceme aplikovat na analýzu jejich současné situace naše stará východiska.

Audiovizuální záznam kulatého stolu je zpřístupněn prostřednictvím hypertextového odkazu umístěného v textu v rámci předloženého čísla a trvale je umístěn na úvodní stránce webové prezentace časopisu pod sekci Video časopisu. V psané podobě je debata pouze stručně shrnuta, neboť není možné téměř dvouhodinovou diskusi převést do přijatelně dlouhé podoby. Shrnutí však obsahuje časový rozvrh, v němž jsou časově určeny všechny otázky a odpovědi jednotlivých účastníků tak, aby si v případě nedostatku času uživatel vybíral pouze ty pasáže, které ho zajímají.

Poslední částí monotématu Sociální pedagogika a/versus sociální práce je **odborná esej** Věry Teplíčkové *Paradigmy jedinečných vied*. Esej je tím, čím by pravá esej měla být. Aniž by ztrácela vztah k odbornému stylu myšlení, nebojí se smělých a překvapujících spojení. Autorka začíná tím, že pomoc je základní antropologickou kategorií, neboť pomoc ve většině svých podob je podstatou lidského přežití. Kořeny sociálního myšlení autorka vidí v hlubokém starověku a jejich novou kvalitu spatřuje v tzv. „nové paidei“, která se objevuje v řeckém myšlení a vede od sebepoznání k „sebe-konání“,

¹ Monotematicky zaměřené studie předloženého čísla jsou pro čtenáře ojediněle přístupné také v českém, případně německém jazyce prostřednictvím hypertextového linku umístěného v záhlaví studií. Texty jsou tak přístupné nejen široké mezinárodní veřejnosti, ale také domácím čtenářům. Citace dvoujazyčných zdrojů je však nutné vázat k anglickým textům studií, jelikož tyto verze jsou vnímány jako primární, tzn. obsahují identifikátor digitálního objektu (doi) a jsou indexovány v databázích.

k realizaci. Přes postavy řecké a římské tradice nás přivádí do moderní doby, v níž potřeba sociálních pedagogů a sociálních pracovníků se intenzifikuje tím, jak se rozhojňuje důraz na přílišnou individualitu. Autorka sice vidí rozdíl mezi sociálními pedagogy a sociálními pracovníky, protože obě působí v době, kdy si rozmanitost sociální reality vyžaduje specializaci, přesto nakonec nabádá k úzké spolupráci mezi oběma obory. Právě jejich spolupráce by měla napomoci jejich společenskému uznání širokou odbornou i laickou veřejností.

Tím se dostáváme ke konci monotematické části tohoto čísla. Poslední věty, které komentovaly text Věry Teplíckové, a zároveň zvláštní prolínání mezi oběma obory, jež bylo zřejmé ze všech předešlých textů, přivádí autora těchto řádků k několika myšlenkám. Předně se věnuje myšlence, že zde původně neexistovala odlišnost mezi sociální prací a sociální pedagogikou a jejich generická odlišnost byla koncipována až v době, kdy se oba obory chtěly a musely etablovat jako nezávislé vědy. Ostatně tak to bylo nutné v logice myšlení první poloviny 20. století. Běžně se proto soudí, že sociální pedagogika vychází z pole pedagogického a sociální práce z pole sociologického, že jedna je obecnější a druhá více aplikovaná a že právě tyto skutečnosti obě disciplíny odlišují. Jestliže se však podíváme do Ameriky, do kolébky skutečně moderní sociální práce, pak můžeme najít zcela jiný obraz. V aktivitách Jane Addams (1860–1935) v sociálním centru Hull House nemůžeme jasně odlišit sociální práci od sociální pedagogiky. Stejně tak je neodlišíme v myšlení Johna Deweyho, kterým podepíral teoretické a praktické jednání své přítelkyně Addams, která ho svou činností a svým stylem přemýšlení o kontinuálně se proměňující společnosti inspirovala k jeho nejvíce převratným filozofickým, pedagogickým a sociálním myšlenkám. Neměli bychom také zapomínat, že právě odtud byla motivována hlavní vlna „sociální práce“ v nové Československé republice, která sem z Chicaga (také přímo z Hull Housu) byla importována díky Alici Masarykové a jejím kolegyním. Tato historická linie však nebyla nikdy doceněna, a to pravděpodobně i z toho důvodu, že první polovina 20. století, kdy k nám tato inspirace dochází a kdy se oba obory začaly etablovat jako vědecké disciplíny, byla dobou, v níž Evropané shlíželi na Americké intelektuální a prakticky sociální dění s despektem staršího moudřejšího bratra. (Samozřejmě na výjimky, jakou byl např. Masaryk).

Ať už je to však jakkoli, z předložených textů je zřejmé, že se sociální pedagogika a sociální práce významně prolínají a podporují, byť je to dnes pro mnohé aktéry překvapivé. Současný vztah sociální pedagogiky a sociální práce bychom proto mohli charakterizovat jako postupné probouzení se ze snu oddělených disciplín a opětné nacházení společného multidisciplinárního původu. Z toho důvodu se domníváme, že bychom sociální pedagogiku a sociální práci měli vidět jako onu pověstnou minci se dvěma stranami (tato metafora se objevuje v jednom z předkládaných textů). A pokud je tomu tak, měly by oba obory v dlouhodobém horizontu promýšlet intenzivní prohlubování své spolupráce nejen na úrovni myšlenkové, ale i na úrovni akademické, praktické a organizačně-legislativní.

Za tento monotematický blok netradičně zařazujeme další studii. Důvodem není její nízká kvalita (naopak), ale skutečnost, že by v jednohlasé části o vztahu sociální pedagogiky a sociální práci nenašla náležité prostředí pro vyjádření myšlenek, které předkládá. Vzhledem k tomu, že za sebou následovala tři monotematické čísla a že do ani jednoho z nich tento text nezapadal, stála redakce před otázkou, zda čtenáře o tento zajímavý text v předkládaném čísle připravit či ne. Nakonec se rozhodla včlenit jej do tohoto čísla jako varia. Studie Petera Ondrejoviče **Porozumenie v spoločenskovednom výskume** se zabývá náročnou tematikou odlišnosti přírodních a sociálních (humanitních) věd. Autor vychází z hermeneutické tradice a prokazuje odlišnost těchto dvou větví vědy. V té druhé – humanitní – vyzdvihuje problematiku rozumění a interpretace, která ji činí specifickou. Tím také v náznaku obhajuje odlišné metody výzkumu, analýzy a interpretace, které se v ní uplatňují.

Po této poslední studii následují další rubriky. V **recenzích** zařazujeme kritické zhodnocení knihy Jakuba Hladíka *Multikulturní kompetence studentů pomáhajících profesí* (2014), jehož autorem je Miroslav Jůzl, a zhodnocení knihy Nicolle V. Roman *Parenting. Behaviors, Cultural Influences and*

Impact on Childhood Health and Well-being (2015), které zpracoval Aleš Sekot. V rubrice **informace** nás Jakub Hladík informuje o zasedání Valné hromady Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice. V **Nekrologu** se prostřednictvím slov Antonína Bůžka se zármutkem naposledy loučíme s jedním z průkopníků sociální pedagogiky docentem Jiljím Špičákem.

Ale nekončíme jenom vzpomínkou a pohledem do minulosti, poslední částí tohoto čísla je kolegiální **reklama** na časopis *Pedagogická orientace*, jejíž redakci a redakční radě přejeme do tohoto roku mnoho úspěchů.

Závěrečné poděkování patří všem členům redakční rady, autorům i recenzentům za jejich spolupráci na přípravě monotematicky zaměřeného čísla. Bez společné energie a odhodlání budovat uznávaný a svým zaměřením výjimečný odborný časopis, by nebylo dovršení všech dosažených výsledků možné.

Redakce časopisu